

УДК 330.117

Стрельников Р. М.
Батушанський М. А.

Донецький національний технічний університет

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАДНИК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У БЮДЖЕТНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

У статті розглянуто питання значимості інвестиційних програм, які здійснюються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. Розглянуто основні статистичні показники джерел фінансування капітальних інвестицій в Україні. Наведено механізм реалізації регіональних інвестиційних проектів і зазначено напрями регіональної інвестиційної політики держави. Встановлено необхідність визначення соціального ефекту від реалізації державних інвестиційних програм. Зазначено необхідність розроблення єдиної методики оцінки отриманих соціальних ефектів, яка може бути використана під час установаження пріоритетів регіональних інвестиційних програм.

Ключові слова: інвестиції, бюджет, соціальний ефект, регіон, територіальна громада, оцінка, методика.

Постановка проблеми. Сенс інвестора априорі укладається в одержанні певної вигоди. З погляду господарюючих суб'єктів такою вигодою є можливість у майбутньому одержати додатковий дохід, виражений у грошовому еквіваленті. Але не всі інвестиційні проекти своєю кінцевою метою ставлять одержання фінансової вигоди. Досить велика кількість інвестицій здійснюються в екологічній, освітній, науковій, соціальній та інших сферах діяльності. «На виході» за таких інвестицій, інвестор бажає одержати не грошовий дохід, а поліпшення певних якісних показників.

Державні інвестиційні програми в бюджетній сфері покликані, насамперед, поліпшити рівень життя громадян певної територіальної громади або поліпшити якість середовища проживання жителів певного регіону. У такому разі не можна говорити про можливість розрахувати економічний ефект від інвестицій, оскільки основним завданням виступає одержання якісних результатів, виражених в абстрактних і відносних показниках (поліпшення здоров'я, збільшення тривалості життя, підвищення громадської активності населення, ріст соціальних стандартів та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу інституціональних факторів на інвестиційну діяльність держави в бюджетному секторі розглянуті в працях таких учених, як: В.Р. Купчак [1], Б.О. Язлюк [2], А.А. Карпович, В.В. Самсонова, Н.Ю. Шевченко [3], О.А. Шакіна, М.А. Ісакін [4], О.П. Цюпа [5], Т.Г. Затонацька, О.А. Шиманська [6], М. Туен [8] та ін. Водночас соціальний складник результатів інвестиційної діяльності на рівні місцевих територіальних громад та їх значення для регіональної економіки і бюджетної сфери все ще вимагають детального ана-

лізу і розроблення єдиної методики для визначення ефективності реалізації державних інвестицій.

Мета статті полягає у дослідженні й аналізі наявних методик визначення соціальної ефективності державних інвестиційних проектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що з погляду джерел фінансування капітальних інвестицій, кошти державного і місцевих бюджетів становлять у сукупності менше 6% від загального розміру інвестицій в Україні. Якщо ж говорити тільки про державні інвестиції, то їх значення в загальній частці капітальних інвестицій і зовсім незначне – усього 1% (табл. 1).

Аналіз інвестицій по видах активів також показує, що основний обсяг інвестицій в Україні припадає на виробничу сферу. Якщо спробувати виділити соціальний складник із даних, які

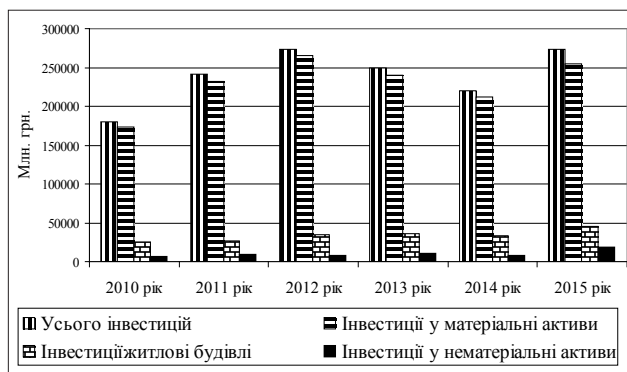

Рис. 1. Динаміка капітальних інвестицій за видами активів у 2010–2015 рр.

Джерело: систематизовано автором за даними [9]

Таблиця 1

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування за січень-вересень 2016 р.

Джерело фінансування	Освоєно капітальних інвестицій	
	у фактичних цінах, млн. грн.	у % до загального обсягу
Усього	204450,1	100,0
у т. ч. за рахунок		
коштів державного бюджету	2180,2	1,1
коштів місцевих бюджетів	9881,0	4,8
власних коштів підприємств та організацій	146793,1	71,8
кредитів банків та інших позик	14712,8	7,2
коштів іноземних інвесторів	6373,8	3,1
коштів населення на будівництво житла	19764,8	9,7
інших джерел фінансування	4744,4	2,3

Джерело: складено авторами на основі [9]

Таблиця 2

Капітальні інвестиції за видами активів за 2010–2015 рр. (млн. грн.)

Види активів	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усього	180575,5	241286,0	273256,0	249873,4	219419,9	273116,4
інвестиції в матеріальні активи	173662,8	231910,2	264853,7	239393,6	212035,1	254730,9
житлові будівлі	25753,7	26582,3	34256,0	36128,9	33177,0	45609,8
нежитлові будівлі	37156,6	49113,5	54772,7	45252,3	40859,7	43330,9
інженерні споруди	39062,6	57935,2	61380,3	51844,2	46599,3	50948,7
машини, обладнання та інвентар	54059,2	71771,4	77015,4	79032,9	68948,8	84423,2
транспортні засоби	11025,3	17014,0	27015,9	16246,8	13830,4	19650,0
Земля	1182,2	2270,1	1755,4	1018,6	999,3	1441,8
довгостр. біологічні активи рослинництва та тваринництва	1797,2	2889,9	1780,1	2358,4	2034,2	2762,6
інші матер. активи	3626,0	4333,8	6877,9	7511,5	5586,4	6563,9
інвестиції у нематеріальні активи	6912,7	9375,8	8402,3	10479,8	7384,8	18385,5

Джерело: складено авторами на основі [8]

приводить Державна служба статистики, то крім інвестицій у житлові будинки, інших соціальних об'єктів у статистичних спостереженнях не виділено (табл. 2).

Не варто забувати, що кінцевим споживачем усіх зроблених благ (як матеріальних, так і нематеріальних) є не юридична особа (підприємство), а саме людина. Відому фразу: «Людина працює для того, щоб жити, а не живе заради того, щоб працювати», можна перефразувати такою тезою: «Економіка держави існує для людей, а не люди існують заради економіки».

Так, В.Р. Купчак указує, що «стратегічна мета економіки України – гарантувати стабільність розвитку на базі створення високоефективної соціально орієнтованої економіки всіх регіонів, яка забезпечить високий рівень життя населення, мотивацію до трудової і підприємницької діяльності, умови рівноправного партнерства у світовому економічному співтоваристві» [1, с. 1].

Також необхідно підкреслити, що розроблення державних інвестиційних програм не може охоплювати всі верстви населення, усі регіони та усі сфери діяльності. Відповідно, інвестиційні програми, які здійснюються державною або муніципальною владою, завжди носять певну спрямованість, яка зумовлена впливом різних інституціональних факторів. Найчастіше все ж таки державні інвестиції здійснюються за регіональним складником. Це пов'язано з можливістю більш ефективного проектного управління і визначення пріоритетів, що визначають першочергові потреби конкретної територіальної громади.

На думку Б.О. Язлюка «...державне регулювання розвитку регіонів забезпечують запровадженням відповідних пріоритетів, тобто наданням переваги на конкретному етапі розвитку окремих галузей, видів діяльності, форм господарювання конкретних регіонів» [2, с. 112]. Залежно від поставлених цілей та рівнів управління пріори-

Рис. 2. Механізм реалізації регіональних державних інвестиційних проектів

Джерело: вдосконалено на основі [1]

тети визначають як на державному, так і на місцевих рівнях. Прикладом регіонального пріоритету державного рівня В.Р. Купчак називає інтеграцію територіальної структури виробничих комплексів, у тому числі Донбасу, до всеукраїнського поділу праці, поглиблення їхньої спеціалізації щодо виробництва продукції, яка має суттєве значення для становлення економіки держави [1, с. 2].

Із погляду ієрархії управління регіональними інвестиційними проектами, які здійснюються за рахунок державних коштів, механізм їх реалізації може бути представлений у вигляді схеми (рис. 2).

Необхідно також відзначити, що на державні інвестиції, які здійснюються на регіональному рівні, істотний вплив будуть здійснювати різноманітні інституціональні фактори. Ступінь і напрями впливу визначаються в сукупності загального складника, який формується під тиском зовнішніх і внутрішніх факторів, як економічних, так і політичних. Основні напрями регіональної інвестиційної політики держави представлено на рис. 3.

Оскільки метою даного дослідження є соціальний складник інституціональних державних інвестицій у бюджетному секторі економіки регіону, розглянемо більш докладно соціальний напрям регіональної інвестиційної політики держави, а також основні методики, що застосовуються для оцінки ефективності таких інвестиційних проектів.

Як зазначають Т.Г. Затоначка і О.А. Шиманська, соціальна сфера є «досить складним об'єктом державного регулювання. Основна проблема полягає в тому, щоб знайти кошти для надання соціальної допомоги групам населення, котрі не можуть без неї вижити, та при цьому підтримати на належному рівні інвестування в людський капітал, без якого неможливе майбутнє будь-якої держави: в освіту, науку, культуру, доступну медичну допомогу, інформаційне забезпечення.

Головною метою фінансування соціальної сфери є підвищення її економічної ефективності, що означає отримання від бюджетних видатків найбільшої соціальної віддачі. Економічно ефективні соціальні системи повинні забезпечувати вирішення питань соціального захисту населення, підвищення рівня життя, збереження життєвих стандартів за найменших витрат бюджету та ліквідації диспропорцій у розподілі ресурсів. Окрім того, вони мають сприяти встановленню макроекономічної рівноваги» [6, с. 94].

Т.Г. Затоначка і О.А. Шиманська також вказують, що соціальний

ефект від реалізації інвестиційного проекту або програми, а отже, і вплив на соціально-економічне середовище, може бути прямим і непрямим. Прямими є ефекти, що виникають безпосередньо в результаті реалізації інвестиційної програми, непрямыми – поліпшення або погіршення демографічної ситуації, зміни на ринку праці тощо. Крім того, науковці зауважують, що соціальний ефект може мати як позитивний, так і негативний характер, що треба враховувати під час розроблення інвестиційного проекту чи програми. Позитивним є той ефект, який загалом сприяє підвищенню рівня життя населення. Такими є бажані зрушення в питаннях охорони навколишнього природного середовища, підвищення кваліфікації співробітників, які беруть участь у реалізації програми або проекту, розвитку національної інноваційної системи тощо. Прикладами негативних соціальних ефектів є скорочення робочих місць у результаті модернізаційного переобладнання виробництва, збільшення міграційного припливу населення, спричинене розвитком інфраструктури [6, с. 96].

Проаналізувати соціальні ефекти від реалізації інвестиційної програми чи проекту можна за

Рис. 3. Напрями регіональної інвестиційної політики держави

Джерело: систематизовано на основі [1–3; 5; 6]

допомогою методики SROI, що передбачає створення карти взаємозв'язків усіх зацікавлених сторін програми або проекту. Так, показники ефективності визначаються окремо для кожної групи: визначених категорій населення, суб'єктів господарювання тощо. Така методика дає змогу ефективно прогнозувати наслідки реалізації програми та запобігти появі негативних ефектів [7].

Під час прогнозування соціального ефекту часто використовується показник імовірності досягнення позитивного результату, який обраховується окремо для кожної програми [8].

Очікувана ефективність проектів і програм, що стосуються соціальної сфери, може бути оцінена шляхом аналізу таких параметрів, як пріоритетність цільової групи реалізації програми; значущість напрямку реалізації щодо поліпшення стану цільової групи (мета і завдання); потенційна ефективність та адекватність заходу, використовуваного в рамках відповідного напрямку (завдання і заходи). Для визначення величини соціального ефекту на базі зазначених параметрів пропонується використовувати сукупність кількісно виражених показників пріоритетності цільових груп, заявлених у програмі, скоригованих на значущість представлених у проекті напрямів поліпшення їхнього стану з урахуванням потенційної ефективності й адекватності обраних заходів програми [4, с. 52].

На думку вітчизняних учених А.А. Карповича, В.В. Самсонової і Н.Ю. Шевченко, у сфері державної підтримки інвестиційних проектів необхідно керуватися пріоритетом соціально-економічного ефекту [3, с. 140]. Але вказані фахівці зазначають, що проблематика оцінки ефективності державних інвестицій у проекти, які прогнозують соціально-економічний ефект, полягає в неточності кількісної оцінки результатів. Також запровадження деяких проектів передбачає порівняно низький економічний результат, великий строк окупності, потребує значних фінансових ресурсів. Пріоритетом для надання державної допомоги повинні стати проекти, націлені саме на отримання соціального ефекту, впровадження інновацій та новітніх технологій, зменшення ресурсоемності економіки.

Для сприяння вирішенню зазначених проблем на замовлення Міністерства економічного розвитку і торгівлі України Державним підприємством «Український науковий центр розвитку інформаційних технологій» було виконано наукове дослідження на тему: «Розроблення бальної системи оцінки проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка, за визначеним переліком критеріїв», за результатами якої запропоновано методику інтегральної оцінки рейтингу інвестиційного проекту, яка являє собою ієрархічну модель, розрахунок якої виконується в декілька ітерацій [3]. Суть даної

методики полягає в оцінці значень ключових показників за визначеними в Постанові КМУ «Про затвердження Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка» [10] критеріями оцінки та аналізу їх значень відповідно до обраного пріоритету. Критерії оцінки при цьому такі: підвищення технологічного рівня; економічна ефективність; запровадження енергоефективних та енергозберігаючих технологій; вплив реалізації проекту на розвиток внутрішнього виробництва та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника; забезпечення охорони навколишнього середовища; створення робочих місць; запровадження інновацій; фінансування проекту.

Згідно з критеріями оцінки також було розроблено систему ключових показників ефективності. Обрані коефіцієнти характеризують критерії оцінки за їхніми найважливішими ознаками, є якісними та кількісними, відображають динаміку зміни показника в часі та економічно нормовані [3, с. 141].

О.П. Цюпа пропонує для розподілу коштів бюджету розвитку територіальної громади використовувати метод аналізу ієрархій (MAI), який є процедурою для ієрархічного представлення елементів, що визначають суть якої-небудь проблеми, і полягає в декомпозиції проблеми на простіші складники, а також у подальшій обробці послідовних думок експерта щодо парних порівнянь. У результаті може бути виражений відносний ступінь (інтенсивність) взаємодії елементів в ієрархії. Експертні оцінки потім виражаються чисельно [5, с. 28].

Але у цьому разі некоректно говорити про вірогідність отриманих якісних показників ефективності реалізації інвестиційних проектів, які здійснюються державою на регіональному рівні в різних соціальних сферах, оскільки оцінки, що надаються експертами, носять досить суб'єктивний характер.

Висновки. Отже, констатуємо, що в Україні немає єдиної методики визначення ефективності реалізованих державних інвестиційних програм на регіональному рівні або в інтересах певної територіальної громади. Відповідно, з урахуванням досвіду реалізації державних інвестиційних програм за кордоном необхідно розробити єдину методику оцінки одержуваних соціальних ефектів, яка може бути використана під час формування пріоритетів фінансування інвестиційних програм, які здійснюються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. Окрім того, необхідно збільшити розмір регіональних інвестиційних програм, що здійснюються за рахунок державних коштів, для можливості отримання позитивного соціального ефекту від використання різноманітного спектру інституціональних факторів.

Список використаних джерел:

1. Купчак В.Р. Державна політика розвитку економіки регіону в системі проектного управління інвестиціями / В.Р. Купчак // Ефективна економіка. – 2013. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4219>.
2. Язлюк Б.О. Модернізація економіки регіонів та подолання асиметрії територіального розвитку: науково-практичний аспект : [монографія] / Б.О. Язлюк. – Херсон : Грінш Д.С., 2013. – 362 с.
3. Карпович А.А. Методика оцінки інвестиційних проектів, для розробки або реалізації яких надається державна підтримка / А.А. Карпович, В.В. Самсонова, Н.Ю. Шевченко // Біоресурси і природокористування. – 2014. – Т. 6. – № 1–2. – С. 138–145.
4. Шакина Е.А. Подходы к мониторингу и оценке бюджетных целевых программ / Е.А. Шакина, М.А. Исакин // Экономический анализ: теория и практика. – 2008. – № 10(115). – С. 48–56.

5. Цюпа О.П. Методика капітального бюджетування інвестиційних проектів бюджету розвитку для територіальної громади / О.П. Цюпа // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 22. – С. 24–30.
6. Затонацька Т.Г. Методичні підходи до оцінки соціальної ефективності державних інвестиційних програм і проектів / Т.Г. Затонацька, О.А. Шиманська // Фінанси України. – 2012. – № 11. – С. 94–102.
7. A Guide to Social Return on Investment / The SROI Network: Accounting for Value [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.thesroinetwork.org/publications/doc_details/241-a-guide-to-social-return-on-investment-2012.
8. Tuan M. Measuring and/or Estimating Social Value Creation: Insights into Eight Integrated Cost Approaches / M. Tuan. – Bill & Melinda Gates Foundation Impact Planning and Improvement, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gatesfoundation.org>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
10. Про затвердження Порядку відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів, для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка : Постанова Кабінету Міністрів № 835 від 13.11.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source.

Стрельников Р. Н., Батушанский Н. А.

Донецкий национальный технический университет

СОЦИАЛЬНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В БЮДЖЕТНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА

Резюме

В статье рассмотрены вопросы значимости инвестиционных программ, которые осуществляются за счет средств государственного или местных бюджетов. Рассмотрены основные статистические показатели источников финансирования капитальных инвестиций в Украине. Приведен механизм реализации региональных инвестиционных проектов и указаны направления региональной инвестиционной политики государства. Установлена необходимость определения социального эффекта от реализации государственных инвестиционных программ на региональном уровне. Указана необходимость разработки единой методики оценки полученных социальных эффектов, которая может быть использована при установлении приоритетов инвестиционных программ, осуществляемых за счет средств государственного или местного бюджета.

Ключевые слова: инвестиции, бюджет, социальный эффект, регион, территориальная община, оценка, методика.

Strielnikov R. M., Batushanskyi M.A.

Donetsk National Technical University

SOCIAL COMPONENT OF INSTITUTIONAL STATE INVESTMENTS IN THE BUDGETARY SECTOR OF ECONOMY OF THE REGION

Summary

The article considers the importance of investment programmes at the expense of the state or local budgets, describes the main statistical indicators of the sources of funding for capital investment in Ukraine. The mechanism of realization of regional investment projects is given and right directions of the regional investment policy are indicated. It is noticed that public investments, which are carried out at the regional level, will be significantly affected by various institutional factors. The main directions of regional investment policy of the state are given. Identified the necessity of determining a social effect from the realization of the state investment programmes at the regional level. Specified the necessity of development of an integrated methodology of evaluation of social effects, which can be used in priority investment programmes' establishing, implemented at the expense of the state or local budgets.

Key words: investment, budget, social impact, region, territorial community, evaluation, methodology.